

Paulina Duda

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Franciszek Szlosek (red.), *Badanie, dojrzewanie, rozwój. Tradycja i nowe rozumienie badań jakościowych. Profesorowi Stanisławowi Kaczorowi na 90-lecie urodzin*, Warszawa–Radom 2014, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie, Instytut Technologii Eksploatacji – PBH w Radomiu, ISBN 978-83-7789-296-1, ss. 439

W 2014 roku na rynku wydawniczym w Polsce pojawiła się książka wydana pod redakcją Franciszka Szloska, zatytułowana: *Badanie, dojrzewanie, rozwój. Tradycja i nowe rozumienie badań jakościowych. Profesorowi Stanisławowi Kaczorowi na 90-lecie urodzin*. Książka stanowi zbiór prac poświęconych problematyce wykorzystywania badań jakościowych w pedagogice pracy.

Opisywana kwestia jest współcześnie niezwykle istotna z uwagi na rosnące zainteresowanie badaniami jakościowymi w środowisku badaczy społecznych oraz istotne znaczenie prac jakościowych dla poznawania, rozumienia i interpretowania szeroko rozumianych zmian na polskim rynku pracy oraz sensu samej pracy zawodowej, nie tylko jako środka umożliwiającego przetrwanie, lecz również integralnego elementu osobowości jednostki.

Publikacja składa się z trzech części. Pierwsza z nich nosi tytuł *90-lecie urodzin współtwórcy pedagogiki pracy* i stanowi zbiór dwudziestu dziewięciu artykułów poświęconych osobie Pana Profesora Stanisława Kaczora.

Profesor Stanisław Kaczor jest jednym z polskich prekursorów pedagogiki pracy. Lata jego młodości i wczesnej dorosłości przypadają na okres drugiej wojny światowej i upłynęły pod znakiem poświęcenia na rzecz ojczyzny, uczest-

nictwa w organizacjach narodowo-wyzwoleńczych, pobytach w więzieniu i obozach pracy. Opisywane doświadczenia uwrażliwiły Profesora Stanisława Kaczora na potrzeby ludzkie i były punktem wyjścia w owocnej i intensywnej pracy – początkowo w charakterze nauczyciela, później pracownika naukowego i osoby odpowiedzialnej za oświatę (s. 14). Rezultaty ciężkiej pracy zostały docenione i uhonorowane takimi nagrodami, jak nagroda Ministra Edukacji Narodowej i tytuł honoris causa. Profesor Stanisław Kaczor to nie tylko znamienity autorytet naukowy i patriota, lecz również refleksyjny poeta. Pisali o nim tacy znamienici pedagodzy pracy jak: Zygmunt Wiatrowski, Stefan M. Kwiatkowski, Nella Nyczkało, Franciszek Szlosek, Adam Solak, Zdzisław Wołk.

Druga część traktuje *O badaniach jakościowych w tradycyjnym i nowym ujęciu* i stanowi swoistego rodzaju wykładnię szeroko rozumianych zmian w zakresie podejścia jakościowego i jego zastosowania na przestrzeni lat.

Franciszek Szlosek w artykule zatytułowanym *Paradygnatyczność naukowości badań jakościowych* w interesujący sposób nawiązuje do zjawiska wieloparadygmatyczności pojęć i szkół metodologicznych (s. 139). Dowodzi, że zmiany, którym ulegają badania jakościowe, są determinowane transformacją rzeczywistości do eksploracji, której mają służyć, oraz koniecznością wykraczania poza tradycyjne ujęcie poznawanych aspektów badań. Wskazuje na wzrost zainteresowania badaniami jakościowymi w środowisku naukowym oraz rozwój nowych metod badawczych w obrębie paradygmatu jakościowego (s. 139–140). W niezwykle przystępnym i zajmującym stylu opisuje istotę pojęcia paradygmatu, jego podziałów i klasyfikacji w ujęciu różnych autorów oraz zmian w ich interpretacji.

Nieszablonowej charakterystyki istoty opozycyjnych do „badania w działaniu” empiryzmu i hermeneutyki dokonał Mirosław S. Szymański w artykule pt. *Badanie w działaniu – między empiryzmem a hermeneutyką* (s. 146). Autor odnosi się głównie do niemieckich autorytetów naukowych, traktując ich dorobek intelektualny jako najbardziej wartościowy dla współczesnych pedagogów (s. 145). Empiryzm jest scharakteryzowany jako nauka ugruntowana na doświadczeniu i dotyczy tylko tych aspektów ludzkiego funkcjonowania i rzeczywistości, które mogą być poznawane w sposób mierzalny, natomiast hermeneutyka została w niezwykle plastyczny sposób opisana jako objaśnianie, rekonstruowanie i interpretacja (s. 146–149). We współczesnej hermeneutyce nadal obowiązuje dychotomiczny podział nauki na przyrodoznawstwo i humanistykę. Negując pozytywistyczną tezę o jedności metody pozyskiwania wiedzy, Autor wyodrębnił dwie podstawowe procedury badawcze, do których zaliczono charakterystyczne dla nauk przyrodniczych wyjaśnianie i cechujące nauki humanistyczne rozumienie. Mirosław S. Szymański nawiązuje także do prowadzenia „badania w działaniu”, wskazując na otwartą procedurę badawczą jako esencję krytycznej nauki o wychowaniu (s. 152). Uwydatnia polikierunkowość nurtów

badawczych i wynikającą z niej konieczność tworzenia interdyscyplinarnej wiedzy (s. 157).

Niezwykłe interesujący sposób rozważań na temat popularnego w naukach humanistycznych paradygmatu ilościowego zaprezentował w artykule pod tytułem *O niezbędności badań jakościowych* Mirosław J. Szymański. Autor, powołując się na opinie wielu znamienitych autorytetów naukowych, podważa zasadność wykorzystywania podejścia scjentystycznego w badaniach społecznych. Wiodącym argumentem jest twierdzenie, iż człowieka nie można zredukować do roli przedmiotu i poznawać motywów jego działania za pomocą metod służących do badania pozbawionego świadomości i emocji świata przyrody (s. 161–163). Ponadto, takie działania sprzyjają uprzedmiotowieniu istoty ludzkiej, nie wykraczając poza granicę technologicznego racjonalizmu i umniejszając znaczenie wartości w życiu ludzkim. Autor w godnej uwagi formie dowodzi, że badania ilościowe nie umożliwiają dokładnego i rzetelnego poznania rzeczywistego świata społecznego i jego kreatorów (s. 164–165).

Interesującą formę organizowania i interpretowania badań jakościowych w społeczeństwie ukraińskim zaprezentowała Nella Nyczkało w artykule *Osobliwości organizacji i jakościowej analizy wyników badań pedagogicznych na Ukrainie*. Specyfikę badań jakościowych – z tym, że na gruncie polskim – zaprezentowali w swoich artykułach Jan Sikora, Dorota Jankowska, Mirosława Nyczaj-Drąg i Teresa Janicka-Panek, co stanowi cenne uzupełnienie „osobliwości” badań jakościowych zarówno tych zaprezentowanych przez N. Nyczkało, jak i w ogóle.

Kolejny artykuł godny wyróżnienia, a zamieszczony w części drugiej, nosi tytuł *Statystyka w badaniach jakościowych*. Autor, Jan Łaszczyk, poddaje w wątpliwość zasadność wprowadzonego m.in. przez T. Pilcha i M. Łobockiego podziału metod badawczych na ilościowe i jakościowe oraz interpretowanie tych dwóch paradygmatów jako przeciwstawnych i wzajemnie się wykluczających (s. 208–209). Autor w zdecydowany i nieschematyczny sposób przeciwstawia się deprecjacji badań jakościowych. Zauważa, że zarówno w świecie przyrody, jak również w rzeczywistości społecznej, występują fakty o charakterze ilościowym i jakościowym. Autor podważa zasadność przekonania, jakoby wartość badań jakościowych znamionowały cechy subiektywne i lokalne (s. 209). W niezwykle przystępny i atrakcyjny sposób przedstawia plan konstruowania metody ogólnej (s. 210–214). Podobną problematykę zaprezentowali w swoich tekstach Barbara Galas i Elżbieta Gaweł-Luty.

Sylwia Galanciak i Maciej Tanaś w artykule *Metody badań jakościowych twórców i użytkowników przestrzeni medialnej* w atrakcyjnej i przystępnej formie ukazują korzyści wynikające z łączenia badań ilościowych z jakościowymi (s. 232). Wskazują na wartość podejścia jakościowego dla dogłębnego poznania sposobu funkcjonowania człowieka w plastycznym i nieustannie zmieniającym się środowisku medialnym oraz umożliwienie zrozumienia tejże wiedzy

uczestnikom kultury (s. 234–235). Zdaniem Autorów, Internet stanowi optymalnie adaptujący się do potrzeb społeczeństwa nośnik informacji kulturowej i obyczajowej. W niezwykle przystępny sposób opisują zastosowanie hermeneutyki i fenomenologii dla optymalizacji badań jakościowych.

Interesujące propozycje wykorzystania badań biograficznych do optymalizacji pracy pedagogów zaprezentował Zdzisław Wołk w artykule zatytułowanym *Badania biograficzne – zastosowania w pedagogice pracy*. Autor powołał się na dwie elementarne dla rozwoju człowieka formy aktywności, do jakich zaliczył: uczenie się i pracę zawodową (s. 256). Opisuje wartość badań jakościowych w aspekcie niezbędnych dla ustalenia motywów działania jednostki poznawania subiektywnych emocji i doświadczeń badanych osób. Autor uwytkła znaczenie uwarunkowań biologicznych i historycznych, jakie determinują doskonalenie zawodowe (s. 256–257). Jego zdaniem to inwencja badacza *determinuje* przebieg badań i ilość informacji pozyskanych z wybranych obszarów badawczych. Zdzisław Wołk w nietuzinkowy sposób ukazuje egzemplifikacje wykorzystania badań biograficznych w pedagogice pracy (s. 258–261). Warto podkreślić, że wiele ciekawych informacji na temat zastosowania badań biograficznych w innych subdyscyplinach pedagogiki znajduje się także w artykułach Jolanty Wiśniewskiej *Metoda biograficzna w andragogice* oraz Joanny M. Łukasik *Badania biograficzne w pedeutologii*.

Trzecia część książki została zatytułowana *Badania jakościowe w szerokim kontekście edukacyjnym*. W tej części szczególną uwagę należy zwrócić na artykuł Franciszka Szloska pt. *Kariera naukowa jako droga do elity społecznej*. Autor ukazuje w nim ewolucję rozumienia terminu „elity”, ich rodzaje i klasyfikacje według różnych autorów oraz determinanty ich ustanawiania (s. 356–358). Zwraca także uwagę na charakterystyczne dla współczesności uznanie elity intelektualnej. Znaczenie i doniosłość osiągnięć są w jego rozumieniu predyktorami uznania elity (s. 358–359). W tym kontekście Autor nawiązuje do kariery zawodowej jako sposobu osiągania wyższych pozycji w społeczeństwie i w błyskotliwy sposób opisuje istotę awansu pionowego i poziomego. Jego zdaniem podziały społeczne są naturalną cechą każdej zbiorowości ludzkiej, a prestiż wynikający z posiadania wysokiego stopnia naukowego stał się współcześnie niepodważalnym elementem weryfikacji pozycji społecznej (s. 359).

Specyfikę pracy badacza w terenie w nietuzinkowy i niezwykle intrygujący sposób opisała Danuta Uryga w artykule pt. *Warsztat badacza w społeczności lokalnej. O tym, co (zazwyczaj) nie trafia do raportu z badań*. Autorka porusza w nim problematykę pozyskiwania źródeł informacji do badań i opisuje zróżnicowane przeszkody utrudniające badaczowi eksplorację środowiska (s. 363–366). Nie brakuje w nim zabawnych anegdot z pracy badawczej autorki dotyczących niedogodności pracy badacza jakościowego i ukazujących trudności w pozyskaniu prawdziwych, niezdeformowanych ludzkimi intencjami i niechęcią do odkrywania niepożądanych cech, faktów.

Pozostałe teksty, równie interesujące, koncentrują się na problematyce transformacji znaczenia patriotyzmu we współczesnym świecie i konieczności jego formowania, kwestii działalności opiekuńczo-wychowawczej domu dziecka jako swoistej egzemplifikacji obszaru badań jakościowych, tematyce badań jakościowych w pracach historyczno-pedagogicznych oraz zagadnieniu wspierania osób z niepełnosprawnością na rynku pracy, ujętym jako wyzwanie dla współczesnych badaczy jakościowych.

Podsumowując, recenzowana publikacja stanowi niezbędne dla każdego badacza społecznego kompendium wiedzy metodologicznej i praktycznej z zakresu coraz bardziej popularnych w środowisku naukowym badań jakościowych. Zawiera niezwykle cenną wiedzę, pomagającą zrozumieć wagę podejścia jakościowego dla dogłębnego poznania rzeczywistości społecznej i poprawy jakości funkcjonowania osób ją tworzących. Lektura książki umożliwia zrozumienie ewolucji postrzegania badań jakościowych i ukazuje przejrzyste relacje pomiędzy paradygmatami ilościowymi i jakościowymi. Nie brakuje w niej także istotnych elementów wiedzy zakresu procedury prowadzenia badań jakościowych oraz specyfiki pracy badaczy w terenie. W niezwykle ciekawy i przystępny sposób ukazuje zastosowanie badań jakościowych w poszczególnych obszarach pedagogiki.

